

فصلنامه الکترونیکی پژوهش های حقوقی قانون یار

License Number: 80025 Article Cod: 2018Y2N5A3 ISSN-E: 6452-2588

تحلیل کیفری اثر محدود بودن مکان ها و ارتکاب جرم

(تاریخ دریافت ۱۳۹۷/۱۱/۱۵، تاریخ تصویب ۱۳۹۸/۰۲/۲۰)

رضا شمس الدین وندی

چکیده

نرخ سریع رشد جمعیت شهری توانایی دولت ها را در تأمین خدمات اولیه از یک طرف و جلوگیری از معضلات و آسیب های اجتماعی از طرف دیگر محدود می سازد. اغلب ناتوانی دولت ها منجر به بروز مسائل و مشکلات گوناگونی مانند فقر، بیکاری، بی سرپناهی، آلودگی محیط زیست، خشونت، جنایت و جرم شده است. در این روند آنچه به صورت یک حقیقت ناخوشایند در محیط شهری رخ می نماید گسترش بیش از پیش جرم و جنایت است که در مکان های جرم زا و واشی شهر به وقوع می پیوندد. اگر ما به این واقعیت اجتماعی اشاره کنیم که بزهکاری، فقر، و بیکاری، بلایایی هستند که گریبان جوامع را گرفته اند، بزهکاری شخصی بالأخص نوع خشونت آمیز آن امروز تأثیر منفی در توسعه انسانی و اقتصادی و اجتماعی داشته است. به طوری که دولت ها را به چاره اندیشی فرا خوانده است.

واژگان کلیدی: ارتکاب جرم، مجازات، مکان های جرم زا، فقر و بیکاری

بخش اول: کلیات

در جامعه روستایی اقتدار در دست ریش سفیدان است. در جامعه شهری، دولت در مقام یک نهاد تخصصی بطور رسمی زمام امور را در اختیار دارد، بر جامعه نظارت می‌کند و نظم و امنیت را در آن برقرار می‌سازد. از آنجا که در جامعه روستایی، تقریباً همه مردم در کارهای مربوط به کشاورزی فعالیت دارند، نیازی به تخصص نیست اما در جامعه شهری تقسیم کار پیچیده تری وجود دارد؛ زیرا برای ارضای نیازهای اساسی فرد، از قبیل غذا و سر پناه باید فعالیت‌های گوناگون و جداگانه صورت گیرد. آموزش در جامعه روستایی به طور کامل بر عهده خانواده است، اما بعلاوه وجود تقسیم کار پیچیده در جامعه شهری، نهادهای آموزشی تخصصی سازمان یافته‌ای وجود دارد که کودک را با همکاری خانواده تربیت می‌کند.^۲ آمارهای سازمان‌های دادرسی جنایی در کشورهای صنعتی مانند آمریکا، نشان می‌دهد که میزان ارتکاب جنایت در شهرها چهار برابر میزان آن در مناطق روستایی است. رفتار انحرافی در شهرها به علت ازدیاد جمعیت، بی‌سازمانی اجتماعی و میزان بالای بی‌کاری رواج بیشتری دارد.^۳ رشد حومه‌ها و فروپاشی شهرها: عمدتاً طبقه متوسط به رها کردن شهر و نقل مکان به حومه‌ها گرایش دارند، حال آنکه طبقات پایین به دلایل اقتصادی در داخل شهر باقی می‌مانند. از آنجا که این طبقات برای نوسازی خانه‌هایشان استطاعت مالی کافی ندارند در نتیجه در این مناطق ساختمان فرسوده می‌شوند، تجارت افت می‌کند و مراقبت‌های بهداشتی کاهش می‌یابد.^۱

بند اول: بوجود آمدن و گسترش مناطق بی‌نظم و جرم خیز

گاهی اوقات بزهکاری‌های گروهی، با اغتشاش، بی‌نظمی و اعمال خشونت آمیز ترکیب می‌شوند و منطقه کاملاً مشخص از شهر را تحت تأثیر قرار می‌دهند. در کانادا و ایالات

^۲: بروس کوئن، مبانی جامعه‌شناسی، ترجمه غلامعباس توسلی، رضا فاضل، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم

انسانی دانشگاهها (سمت). ۱۳۸۱، چاپ ۱۳ ص ۳۰۷، ۳۰۶

^۳: همان صفحه ۳۰۷

^۱: همان صفحه ۳۱۲

متحده آمریکا این مناطق جرم خیز بیشتر در مرکز شهر قرار دارند . اما در فرانسه این گونه مناطق بیشتر در حومه شهر قرار دارند که از آن نواحی بعنوان مناطق جرم خیز یاد می کنند . تفاوتی ندارد که این مناطق در مرکز یا حومه شهر قرار داشته باشند . نتیجه بوجود آمده یکسان است ؛ مناطق مذکور باعث می شوند تجمعی از جرائم گوناگون در آن مناطق بوجود بیایند که دارای تأثیرات مخرب و ویرانگری بر روی بافت جامعه هستند . در این گونه مناطق سرقت از منازل و اندالیسم (تخریب عمدی اموال عمومی و آثار هنری) و دیگر انواع سرقت ها ، به نسبت دیگر مناطق شهری بسیار بیشتر صورت می گیرند . خیابانها ، میداین شهر و پارکها به خاطر ریختن آشغال و ضایعات ، دیوار نوشته ها و پنجره های شکسته آلوده و زشت می شوند . افراد دائم الخمر ، معتادین و گدایانی که پرخاشگر هستند ، باعث ترس عابرین می شوند . این درهم آمیختگی فرهنگهای مجرمانه خودگاه و بیگانه باعث بوجود آمدن اعمال خشونت آمیز می شود .^۲ فری در ضمن تشریح قانون اشباع جنایی درباره محیط طبیعی اضافه می کند :

« آمارهای جنایی نشان می دهد که تغییرات محیط همیشه متضمن تغییرات نسبی ارتکاب جرم بوده است . مثلاً در فرانسه ارقام جنایات علیه اشخاص در طی ۶۲ سال خیلی کم تغییر کرده این نظر درباره انگلستان و بلژیک نیز صادق است زیرا از یک طرف اوضاع محیط ثابت مانده و از سوی دیگر استعدادهای ارثی افراد و شهوات انسانی کمتر تغییر پذیر است مگر اینکه آثار جوی یا اجتماعی فوق العاده ای پیش آید . مانند: سیل ، طوفان ، زمین لرزه یا انقلاب خونین».

۱) فری اضافه می کند که من توانسته ام ثابت کنم که در فرانسه میزان جنایات علیه اشخاص به هنگام انقلابهای سیاسی به شدت تغییر یافته است و همچنین در سالهایی که گرمای فصل تابستان فوق العاده بوده یا در سالهایی که ملت فرانسه گوشت و شراب و غلات زیاد مصرف کرده مانند سالهای ۱۸۹۴ تا ۱۸۵۲ تعداد جنایات فزونی یافته است . همچنین توانسته ام ثابت کنم که تغییرات تعداد صحنه های خفیف مانند ضرب یا جرح عمدی به نوسات سالانه میزان

^۲ : موریس کسن . اصول جرم شناسی . ترجمه میر روح الله صدیق . نشر دادگستر ، چاپ اول . ص ۱۳۸۵-۲۴۲

محصول شراب بستگی دارد و همچنین در ماههای نزدیکتر به انگور چینی تغییرات این جنحه بیشتر می‌شود.

۲) و سایر جرائم علیه اشخاص از آغاز ژوئن رو به تحلیل می‌نهد. در عوض ارقام جنایات علیه مالکیت، بعلت عدم ثبات محیط اقتصادی، دست خوش نوسانات شدید می‌شود مثلاً در سالهایی که محصول کشاورزی چندان سود بخشی نبوده است سالهایی که در آن بحرانهای تجاری، مالی، صنعتی و غیره روی داده است این قبیل جرائم قوس صعودی پیموده است و همچنین سالهایی که زمستان سختی داشته تعداد جرائم علیه مالکیت بالا رفته و بالعکس در سالهایی که درجه حرارت به ملایمت گراییده در تعداد این جرائم تنزل فاحشی روی داده است ...^۱

۳) شاو و مک کی درباره ۵۵۹۹۸ نفر به تحقیق پرداخته‌اند. نقشه جغرافیایی بزهکاری نوجوانی را در این شهر از سال ۱۹۰۰ تا ۱۹۲۷ بر پایه توزیع پسران بزهکار از ۱۰ تا ۱۶ ساله که تسلیم دادگاههای اطفال شده‌اند تنظیم کرده‌اند و تراکم بزهکاری این دسته از نوجوانان را در میل مربع نشان داده‌اند و ثابت کرده‌اند که از شدت بزهکاری به تدریج از مرکز به سوی محیط، از هر نیم دایره ای به نیم دایره دیگر، کاهش می‌یابد (نقطه آغاز که قلب شهر محسوب می‌شود در ساحل دریاچه میشیگان قرار دارد که با شکل نیم دایره می‌باشد) به استثنای محله‌هایی که در آنجا کارخانه قرار دارند و مناطق صنعتی خیلی فشرده، نرخ بزهکاری در بخشی که محیط بر قلب شهر است از سایر بخشها بیشتر و بالاتر است.

۴) در قلب شهر آسمانخراشها و ساختمانهای عظیم مراکز امور قرار دارد. خلاصه اینکه این نیم حلقه که مرکز شهر است دقیقاً کم ثروتر از سایر جاهاست. نرخ بزهکاری پس از آن به تدریج که از این منطقه نامساعد دور می‌شوند کاهش می‌یابد.

^۱: مهدی، کی‌نیا. مبانی جرم‌شناسی، چاپ چهارم، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۳، جلد دوم،

۵) این کاهش نرخ، از نزدیک ترین تا دورترین بخش به ترتیب از ۱ تا ۲۰ تغییر می یابد.

۶) این تنزل تابعی است از فاصله برای زمانهای مختلف از سال ۱۹۰۰ تا ۱۹۲۷ بررسی شده است و ثابت گردید که ترتیب تنزل از منطقه ای به منطقه دیگر در طی زمان ثابت مانده است هر چند که ترکیب منطقه در آن فاصله زمانی بطور قابل ملاحظه تغییر یافته است. هنگامیکه آلمانی ها و سوئدی ها، در نیم حلقه که مرکز شهر را در بر گرفته سکونت داشتند نرخ تبهکاری کودکان آنها بالا بوده است.

۷) هنگامی که لهستانی ها و ایتالیایی ها و گروههایی از ملیت های دیگر در آن محل جانشین آنها شده اند نرخ تبهکاری کودکان آنها نیز به همان ترتیب بالا بوده است در عوض یک گروه غیر مشخص آلمانی یا لهستانی به تدریج که وضع ثروتشان بهتر می شد تبهکاری فرزندان آنها پایین می آمد و منطقه اقامت خود را تغییر می دادند و در محله های دورتر از مرکز که دچار فقر کمتری بود مستقر می شدند.^۱

بند دوم: تسری نتایج به سایر شهرهای آمریکای شمالی

محققان چنین معتقدند که این توزیع اختصاص به شهر شیکاگو ندارد و نظر فوق را ضمن بررسی های خود درباره محلی بودن بزهکاری شهری ثابت کرده اند از مشاهدات خود نتیجه ای کلی بدست آورده اند که متأسفانه خیلی مسلم نیست. بعضی از محله ها جرم زا هستند. ثمره زندگی در آن محل این است که قسمت عمده ای از ساکنان معلومی را به سوی جرم سوق می دهد. اشخاصی که در منطقه اندک نامساعد بزهکار نشده اند در چنین محله هایی به سوی جرم کشانده می شوند. گروههای قومی که نخست در آنجا مستقر شده اند با مهاجرت خود قسمتی از تبهکاری خویش را از دست می دهند. این مناطق جرم زا، بر طبق نظر آنان، به طور کلی نزدیک یک منطقه بازرگانی یا صنعتی است. هنگامی که جمعیت در مجموعه شهر افزایش می یابد جمعیت این مناطق رو به کاهش می رود این مناطق از سکنه خالی می شود

^۱ - مهدی، کی نیا. مبانی جرم شناسی. چاپ ۱۲، مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۷، جلد اول، ص ۲۳۲

زیرا اینها از محلات قدیمی برای سکونت تشکیل شده و عرصه آنها برای تأمین نیازمندیهای بازرگانی یا صنعتی خریداران فراوانی دارد و چون به قیمت بالایی به فروش می رود بی درنگ ساختمان آن را خراب می کنند و تأسیسات مناسبی برای تجارت یا صنعت روی آن بنا می نهند. در این ساختمانهای بی رونق که در نگهداری آنها دیگر اهمیتی به عمل نمی آید جمعیت متغیر است. در این ساختمانها به ندرت مالکان آنها سکونت دارند. قاطبه ساکنان از مستأجران کم بضاعت هستند که تعداد کثیری از آن میان از مهاجران تازه وارد و غیره سفید پوش می باشند.^۱

در اروپا: کلبه های محقر از نظر جغرافیایی به همین نحو در اروپا توزیع نشده است به عکس، در این قاره، اغلب این گونه منازل در محیط شهر قرار گرفته اند.

تقلیل نرخ های بزهکاری از مرکز به حول و حوش و از آنجا به روستاها به همان روال و نظمی که در آمریکا بررسی شده است به چشم نمی خورد اما در قاره قدیم نیز بین بعضی از محله های شهرها و جنایتکاری رابطه ای وجود دارد. مطالعاتی که گیلوی در روئن به عمل آورد نشان داد که بعضی از حومه های آن بیشتر از جاهای دیگر جنایت پرور است. در پاریس آقای بوشرون به مطالعه محله هایی که کانون تبهکاری های بزرگ است پرداخت و آقای استانیو به بررسی کوچه هایی که در بعضی از محلات کانون جرائم بیشتری است پرداخت معهدا هیچ یک از این دو محقق درباره وجود یک رابطه مشابه به آنچه شاو و مک کی بر آن دست یافته اند نرده اند.^۲

زابو در ۳۷ شهرستان فرانسه که به عنوان نمونه های شهری و روستایی برگزیده وجود اختلاف فاحشی را ثابت کرده است. در سال ۱۹۵۶ تبهکاری بیگانگان حتی ضعیف تر از تبهکاری خود فرانسویان در شهرستانهای نمونه بوده است. اختلاف محدود بوده است به چند

^۱: مهدی کی نیا، ص ۲۳۲ - ۲۳۳

^۲: مهدی، کی نیا. ص ۲۳۳ - ۲۳۴

پهنه بزرگ شهری پاریس و مارسلی و لیل و لیون و در چند شهر بزرگ نیس و سن اتین و والن سین و بردو و در شهرهای متوسط تیون ویل و بریه که خیلی بالا بوده است. در شهرهای پاریس و مارسلی و لیل به علت کثرت جمعیت بیگانه، تبهکاری آنها از میانگین تبهکاری فرانسویان تجاوز می کرده است. در شهرهای کوچک و روستاها نرخ تبهکاری بیگانگان خیلی پایین بوده است. در میان شهرستانهایی که به عنوان نمونه انتخاب شده حتی در نانیس نرخ تبهکاری بیگانگان خیلی پایین بوده است. در شهرهای متوسط نسبت ضعیف بوده است^۱

بخش دوم: مطالعه جرم و انحرافات اجتماعی در سطح منطقه

شاو و مک کی در سال ۱۹۴۲ که به مطالعه جرم جوانان در مناطق خاصی از شهر شیکاگو دست زدند به نظر آنها منطقه یا محله زیست جایی مستقل از کل جامعه است و کژ رفتاری جوانان حاصل نیروهایی است که در منطقه وجود دارند و عمل می کنند. محققان علل فراوانی جرم در یک منطقه را به مشخصات خاص آن منطقه نظیر نبودن وسایل کافی برای بازی جوانان، وجود خانه های محقر و کوچک، یا بی علاقه‌گی ساکنان برای دخالت در کارهای اجتماعی که به سود منطقه است، ذکر می کنند.^۲ نرخ سریع رشد جمعیت شهری توانایی دولت ها را در تأمین خدمات اولیه از یک طرف و جلوگیری از معضلات و آسیب های اجتماعی از طرف محدود می سازد. اغلب ناتوانی دولت ها منجر به بروز مسائل و مشکلات گوناگونی مانند فقر، بیکاری، بی سرپناهی، آلودگی محیط زیست، خشونت، جنایت و جرم شده است. در این روند آنچه به صورت یک حقیقت ناخوشایند در محیط شهری رخ می نماید گسترش بیش از پیش جرم و جنایت است. اگر ما به این واقعیت اجتماعی اشاره کنیم که بزهکاری، فقر، و بیکاری، بلایایی هستند که گریبان جوامع را گرفته اند. بزهکاری شخصی بالأخص نوع خشونت آمیز آن امروز تأثیر منفی در توسعه انسانی و اقتصادی و

^۱: مهدی کی، نیا جلد دوم، ص ۲۷۱

^۲: جعفر سخاوت، جامعه شناسی انحرافات اجتماعی، چاپ نهم، انتشارات دانشگاه پیام نور، ۱۳۸۲ ص ۴۱.

اجتماعی داشته است. به طوریکه دولت‌ها را به چاره‌اندیشی فرا خوانده است.^۱ کشورهای توسعه یافته اگر چه در زمینه فقر و بیکاری و جهل توانسته‌اند به پیشرفتهای خوبی نائل شوند، اما در زمینه بزهکاری، حرکت‌ها بسیار کند بوده است. برای مثال در کشور فرانسه طی بیست سال از سال ۱۹۶۳ تا ۱۹۸۴ میلادی جرم و جنایت پنج برابر افزایش یافته است نتیجه یک تحقیق که پیرامون قتل و جنایت در ۲۹ شهر بزرگ جهان اعلام شده ۸ شهر از ۱۲ شهر جهان که بیشترین قتل‌ها در آن صورت می‌گیرند در آمریکا معرفی شده‌اند. روزنامه ایتالیا، به استناد تحقیقات جدید وزارت کشور انگلیس یادآور شده است که در اروپا خطرناک‌ترین شهر به لحاظ قتل و جنایت مسکو پایتخت روسیه است که در آن به ازای هر یکصد هزار تن ۱۸/۱ مورد قتل به وقوع می‌پیوندد پس از مسکو نیز شهرهای هلسینکی با ۱۲/۵، لیسبون با ۹/۷، آمستردام با ۷/۷، بلغاست با ۴/۴، ژنو با ۴/۲، کپنهاک با ۴، برلین با ۳/۸، پاریس با ۳/۳، استکهلم با ۳، پراگ با ۲/۹، بوداپست با ۲/۸، اوینبورگ با ۲/۴، لندن و اسلوبا با ۲/۱ مورد قتل در ازای هر یکصد هزار نفر در مراتب بعدی قرار دارند.^۲ نتایج یک برنامه پیشگیری بزهکاری از سال ۱۹۷۳ تا ۱۹۷۶ در محله اسپلام هیل واقع در هاردفورد با میزان بزهکاری بالا نشان داد، تغییر طراحی محیط و حمایت‌های بیشتر پلیس در این محل سبب شد تا سرقت و ناامنی حاصل از این جرائم کاهش یابد و روند رو به افزایش کیفی قاپی نیز متوقف شود. طراحی این برنامه به گونه‌ای بود که سبب افزایش نظارت شد. منطقه را برای ساکنان جذاب نمود و احساسات مردم را برای مبارزه با بزهکاری تحریک کرد. سه تغییر عمده در طراحی کالبدی محله اسپلام هیل به شرح ذیل انجام گرفت:

از عبور و مرور اضافی و بی‌مورد موتور سواران از بیرون محله به داخل و به کوچه‌های بن بست جلوگیری و این عبور و مرورها به مسیر جدیدی منتقل شد. به این ترتیب واحدهای همسایگی بهتر مشخص گردید. ساکنان نیز ترغیب شدند از حصار و نرده استفاده نمایند و برای

^۱: بهرام بیات و دیگران، پیشگیری از جرم با تکیه بر رویکرد اجتماع محور (پیشگیری اجتماعی از جرم) معاونت اجتماعی نیروی انتظامی، اداره کل مطالعات اجتماعی، چاپ اول ۱۳۸۷ ص ۹۱.

^۲: همان صفحه ۹۲

ارتقاء حس قلمرو گرایی و تحت کنترل در آوردن ناحیه، ساکنان تشویق شدند در منطقه بیشتر به گشت و گذار بپردازند. و از عبور و مرور عابران غیر ساکن در محل چندان استقبال نشد.

ارزیابی برنامه حاکی است در کاهش اساسی بزهکاری، و افزایش ایمنی در این محله سه عامل بسیار تأثیر داشته است تغییر در طراحی کالبدی، فعالیت های بیشتر پلیس و احساس مسئولیت بیشتر جامعه در مقابل جرم. اما در این میان نقش عامل تغییر طراحی کالبدی، برای اجرائی شدن سایر راهبردهای پیشگیری بزهکاری مهمتر بوده است. به نظر می رسد محیط کالبدی که سبب افزایش کنترل های غیر رسمی ساکنان با استفاده از فضای واحدهای همسایگی و نظارت اهل محل بر مساکن همسایگان گردد کلید اصلی کاهش بزهکاری است (فاولر، ۱۹۷۹، ص ۷-۵۶) 'ز ابو جرم شناس کانادایی مکان را از نظر تأثیر بر جرم به چهار دسته تقسیم کرده است:

روستا: مکانی است با روابط مکانیکی و با ظرفیت جمعیت نسبتاً ثابت و نوع فعالیت مشخص.

شهر: معیارهای شهر نشینی وجود روابط پیچیده و ارگانیک که تقسیم و شرح وظایف ملاک تمیز آن از دیگر محدوده ها می باشد

مناطق شهری شده: مناطقی که به دلایل سیاسی و اقتصادی و گردشگری از حالت روستا تبدیل به شهر شده است

حومه یا حاشیه شهرها: که به لحاظ انفجار شهرهای بزرگ بوجود آمده است^۱

^۱: سوزان، جیسون. پل آر، ویلسون. طراحی محیطی جرم سنتیز. ترجمه محسن کلاتری و ابوذر سلامی بیرامی، دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا، ۱۳۸۷ ص ۳۹-۴۰.

^۱: تأثیر حاشیه نشینی بر میزان بزهکاری در کلان شهرها، رضا مهاجرین، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، نشریه پلیس پیشگیری نیروی انتظامی. سال دوم شماره سوم - تابستان ۱۳۸۶ ص ۱۱۶

بند اول: فراوانی بزهکاری در مناطق حاشیه نشین

اعمال بزهکارانه در مناطق حاشیه نشین برون شهری را باید بر اساس ملاک زمان بر دو گونه تقسیم بندی کرد:

در برهه اول قبل از شکل گیری و یا در حین شکل گیری و ساخته شدن در این هنگام بیشتر جرائم نیازمند به خدعه و فریب رخ می دهد، اما بعد از شکل گیری به گونه ای که جرائم حالتی - رفتاری و بعد از آن جرائم خشونت آمیز بیشترین سهم را در سیاهه بزهکاری این مناطق به خود اختصاص می دهند.

بعنوان مثال قبل یا در حین شکل گیری حاشیه نشینی جرائمی از قبیل: ساخت و سازهای غیره مجاز، فروش مال غیر، تصرف عدوانی، تغییر کاربری اراضی بیشترین جرائم را تشکیل می دهند و پس از شکل گیری حاشیه نشینی جرائمی از قبیل نزاعهای دسته جمعی و قتل عمد، تهدید علیه بهداشت عمومی و آگاهی محیط زیست سرقت و اخفای اموال مسروقه، خرید و فروش مواد مخدر و اعتیاد، اخاذی و تهدید برای کسب مال دیگری بیشترین جرائم را تشکیل می دهند^۱

حاشیه نشینی: حاشیه نشینی پدیده ای است جهانی که فقط خاص به کشورهای در حال توسعه نیست. ولی برخورد با این پدیده عاملی است برای تمایز بین کشورهای توسعه یافته و توسعه نیافته و نقش مدیریت در به کنترل در آوردن آن. در ایران نیز توسعه شهری با روندی سریع و شتابان همراه بوده که این انبساط بی رویه مصائب و معضلاتی را به همراه داشته است، در این میان حاشیه نشینی، آئینه تمام نمای مسائل اجتماعی (ناسازگاری، انحرافات، ناهنجاری

^۱ - همان - ص ۱۲۰-۱۱۷

ها ، آشفتگی ها ، نظم گریزی ، فقدان انسجام اجتماعی و...) رخ نمایانده و جامعه شناسان را به طور اعم و جرم شناسان را به طور اخص برای حل آن به مبارزه می طلبد^۱

حاشیه نشینی ، زاغه نشینی ، آلونک نشینی ، کوخ نشینی و کپر نشینی ، جملگی مترادف یکدیگر هستند « حاشیه نشینان کسانی هستند که در محدوده اقتصادی شهر زندگی می کنند ولی جذب نظام اجتماعی آن نشده اند »^۲ به تعبیر دیگر حاشیه نشینان کسانی هستند که به دلیل بضاعت کم مالی با توجه به توان اقتصادی ، نتوانسته اند خود را با ساکنین متن نشین تطبیق دهند این عدم سازگاری اجتماعی سبب نفی آنها به مناطقی است که بتواند زمینه جذب آنها را فراهم کند (پارسا پژوه ، ۱۳۸۱ ، ص ۲۰۰)^۳

بند دوم: نوع بزهکاری در حاشیه نشینی

نرخ بزهکاری در مناطق حاشیه نشین بیشتر از نوع خشونت آمیز است تا جرائم نیازمند به فریب و نیرنگ و از سوی دیگر بزهکاری در این مناطق ارتباطی با کلان شهرها ندارد . حاشیه نشینی شاید نسبت به جمعیت خود از میزان بزهکاری بالایی رنج می برد اما ساکنین آن همیشه برای تحقق جرم به کلان شهرها سفر نمی کنند در حالیکه بر عکس آن صادق است . به عبارت دیگر بزهکاران شهری در بسیاری از موارد ، حاشیه ها را به لحاظ موقعیتی که دارند برای نیل به اهداف مجرمانه خود انتخاب می کنند و با انجام سفر مجرمانه به این مناطق اقدام به ارتکاب جرم یا اختفای آثار جرم یا امحای اولیه جرم می نمایند به گونه ای که وقتی به آرشیو روزنامه ها رجوع می کنیم می بینیم ، که بزهکاران شهری با سفر به حاشیه ها اقدام به

^۱ :تأثیر حاشیه نشینی بر میزان بزهکاری در کلان شهرها ، رضا مهاجرین ، فصل نامه مطالعات پیشگیری از جرم ، سال دوم ، شماره سوم تابستان ۱۳۸۶ ص ۱۱۱-۱۱۰

^۲ : اکبر ، اصغری زمانی . پژوهشی در روند حاشیه نشینی ایران « مطالعه موردی تبریز » ماهنامه پژوهشی - تحقیقی ، آموزش ، مدیریت و برنامه ریزی شهری - ۱۳۸۳ ص ۳۹-۳۸ - (به نقل از فصل نامه مطالعات پیشگیری از جرم ، ص ۱۱۳ ، سال دوم ، شماره سوم تابستان ۱۳۸۶ ، مقاله فوق)

^۳ : به نقل از تأثیر حاشیه نشینی بر میزان بزهکاری در کلان شهرها ، رضا مهاجرین - فصل نامه مطالعات پیشگیری از جرم سال دوم شماره سوم - تابستان ۱۳۸۶ ص ۱۱۳

قتل یا سوزاندن جسد یا تجاوز به عنف یا اخفای مال مسروته یا خرید و فروش مواد کرده اند به طوریکه حاشیه را مأمی برای ارتکاب جرم خود یافته اند.

بند سوم: رابطه حاشیه نشینی و نزاع دسته جمعی و قتل عمد

از جرائم شایع در مناطق حاشیه ای نزاع های دسته جمعی و قتل عمد می باشد، ساکنین این مناطق معمولاً مهاجرین روستاها و ایلهها می باشند که در یک محل و در نزدیک هم سکنی می گزینند و در مواقعی به سبب درگیری های جزئی بین دو نفر و به دنبال جانبداری از یکدیگر حتی به دنبال دعوای کودکان نزاعهای دسته جمعی شدیدی که معمولاً منجر به کشته و زخمی شدن عده ای از منازعه کننده گان می شود رخ می دهد.^۱

سرقت و حاشیه نشینی: متن شهرها آماج مجرمانه مطلوبی جهت اخفای اموال ناشی از سرقت می باشد چون در این محلات کنترل پلیسی و انتظامی محدود است، لذا این محلات تبدیل به مأم و سرپناهی امن برای مجرمین شده است. در مناطق حاشیه نشین سرقت از وسایل و متعلقات برق، آب و گاز و تلفن نیز شایع است. همچنین چون این مناطق خصوصاً در مراحل اولیه شکل گیری آن فاقد خدمات فوق هستند به نحوی از ارتجاء و با انجام سیم کشی ها و لوله کشی های پنهانی اقدام صنعتی تجاری و خدماتی (می نمایند که این اقدامات در قانون عنوان مجرمانه خاصی دارد^۱) (در مناطق حاشیه نشین) زمینی که اساساً مالکیت آن نسبت به فرد متصرف به اثبات نرسیده و از ناحیه ایشان مورد تصرف و سپس مورد نقل و انتقال بوسیله اسناد عادی و حتی اسناد رسمی مالکیت که در اجرای مادتهای ۱۴۷ و ۱۴۸ قانون ثبت قرار می گیرد، در حالیکه مالک اصلی زمین هم در مواردی دولت می باشد، جرم جرم انتقال مال غیر اتفاق افتاده و مرتکب به اسناد قانون راجع به مجازات انتقال مال غیر مصوب ۱۳۰۷ و ماده ۱

^۱ - رضا، مهاجرین. تأثیر حاشیه نشینی بر میزان بزهکاری در کلان شهرها. فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم سال دوم شماره سوم تابستان ۱۳۸۶ ص ۱۱۹

^۱ - رضا مهاجرین، تأثیر حاشیه نشینی بر میزان بزهکاری در کلان شهرها، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، سال دوم شماره سوم، تابستان ۱۳۸۶ ص ۱۲۰-۱۱۹

قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء و اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۲۶۷ مجمع تشخیص مصلحت نظام باید محکوم گردد.^۲ به طور کلی جرائم زنان در این مناطق را می توان به دو دسته تقسیم کرد. یکی جرائم جنسی و دیگری جرائم حالتی رفتاری می باشند. شایع ترین جرائم جنسی زنان در این مناطق روسپی گری است. روسپی گری برای برخی زنان این مناطق به عنوان یک شغل با در آمد نسبتاً مکفی بحساب می آید. اما نکته بسیار مهم این است که این زنان در محله های خود یا محله های اطراف محل سکونت خود از خود فروشی یا حتی از ساده ترین ارتباط دوستانه احتراز می ورزند به گونه ای که امکان ندارد اهالی به پاک دامنی آنها شک کنند بدین سان حاشیه شهرها مکانی خوب برای زنان روسپی می باشد که می توانند آنجا خود را مخفی کنند و کمتر به چشم آیند مگر برای کار که به کلان شهرها می آید و بلافاصله به خانه های خود بر می گردند.^۱ خرید و فروش مواد مخدر در برخی خانواده های حاشیه نشین به عنوان یک منبع درآمدی امری نهادینه شده و عادی بحساب می آید. در این خانوارها برای اشتغالزایی و کسب درآمد بیشتر و همچنین برای رد گم کنی و کاهش هزینه و بودجه بزهکاری و پایین آمدن احتمال دستگیری از زنان و دختران خود نیز بهره برده و آنها را طعمه قرار می دهند.^۲ تحقیقات نشان می دهد بزهکاران در انتخاب مکان و زمان جرم اغلب منطقی عمل نموده، به دنبال کم خطر ترین و مناسب ترین فرصتها و شرایط (مکانی - زمانی) برای بزهکاری هستند. بدین ترتیب در محدوده شهرها کانونهایی شکل می گیرد که دارای فرصتها و اهداف مجرمانه بیشتر و به تبع آن جرائم بسیار بالاتری است.^۱

نظریه هوم آفیس: اموال در عرض بزهکاری: اموال یا اشیاء در معرض بزهکاری مکرر به برخی کالاها یا اموالی اطلاق می شود که مطلوب بزهکاران بوده و برای آنان جذابیت فراوان

^۲ - همان

^۱ و ^۲ - رضا مهاجرین، ص ۱۲۵ - ۱۲۴

^۱: محسن، کلاتری. مهدی، توکلی. شناسایی کانونهای جرم خیز شهری. فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم سال دوم،

شماره دوم بهار ۱۳۸۶ ص ۷۶

دارد و معمولاً این اموال یا اشیاء به طور مستمر هدف اعمال مجرمانه آنها قرار می‌گیرد به عنوان مثال تلفن همراه یا ضبط خودرو از جمله اینهاست.^۲

عوامل محیطی و ارتکاب جرم: «اسکوغان» و «ماکسی فیلد» اظهار داشتند شرایط محیطی چون وجود ساختمانهای متروک و خالی از سکنه، خرابه‌ها و مخروبه‌ها و در کنار آن وجود کج روی‌های اجتماعی چون نزاع شرارت، اشکال مختلف خشونت در ملا عام و یا مصرف مواد مخدر و مشروبات، ولگردی باعث افزایش نا امنی و همچنین تشویق و ترغیب افراد به بزهکاری بیشتر در این محدوده‌ها می‌شود.^۳

مکانهای شهری و ارتکاب جرم: شرم‌ن و همکارانش در مطالعه شهر مینیا پلیس دریافتند ۵۰ درصد تماسهای تلفنی با پلیس تنها از ۳/۳ درصد کانونهای شهری انجام گرفته است.^۴

شرط مکان و ارتکاب جرم: برنتینگام بیان می‌دارد در پی شناخت مجرم و انگیزه‌های او می‌توان شرایط مکانی ارتکاب بزه را مدنظر قرار داد.^۳

نظریه گرینبرگ و رو: بیان داشته‌اند: توزیع جغرافیای جرم در مکانهای مختلف شهر تحت تاثیر متغیرهای محل و زمان و نوع بزه مرتکب جرم و قربانی بزه قرار دارد. تحقیقات نشان می‌دهد در برخی مکانهای شهر بعلت ساختار کالبدی ویژه و مشخصه‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ساکنین و استفاده‌کننده‌گان این مکانها، امکان و فرصت بزهکاری بیشتر است به

--Home office,(2003)Home office crime Reduction toolkits . onhineat :
educatonsor.uk/tookits/index.hetem. http://www.crime reduction .

- shermanl ,h.w,Gartin.pr.and Buerger ,ME (1989)...221³

- sherman ,L .W.,WGartin,PR.and Burger,2

ME(1989)Hotspots of predatur y crime: Royuiting 8activities and the criminology of place
criminology of place Criminology,NO 27,P.27-55⁴

:Brantingham ,p.and Brantingham,p.(1990)situational crimef prevention in
pracvtice:canadian³

journal of criminohogy jan:17-49

عکس در برخی محدوده های شهری به دلیل وجود موانع و شرایط بازدارنده نرخ بزهکاری اندک است.^۱

عوامل محیطی و ارتکاب جرم: پیش گیری اجتماعی جامعه مدار در تلاش است تا با اتخاذ تدابیر و اقدامات مناسب برای از بین بردن یا کاهش عوامل جرمزا بر محیط اجتماعی و عمومی اثر گذارد. برای نمونه، ایجاد مکانهای تفریحی و یا احداث فضای سبز می تواند در کاهش یا حذف عوامل محیطی جرم زا نقش مهمی ایفا کند.^۲ طی تحقیقاتی که در مورد پرونده های رسیده به شعبه ۲۶ دیوانعالی کشور در ماههای آخر سال ۱۳۶۹ بعمل آمده است به این نتیجه دست یافته اند که از مجموع ۱۹۶ پرونده قتل ۲۱ مورد به تهران اختصاص داشته و ۱۹ مورد مربوط به اهواز بوده. نکته این است که میزان قتل در تهران بیشتر از اهواز بوده یعنی میزان ارتکاب در یک مکان در زمانی خاص بیشتر از مکانی دیگر بوده است. از طرفی قتلهایی که در اهواز ارتکاب یافته است غالباً از نوع عمد و توأم با خشونت بوده است و در بسیاری از موارد توسط اعضای خانواده نسبت به یکدیگر انجام گرفته است در حالیکه در تهران غالباً قتلهای غیر عمد بوده است.^۳ نظر ساترلند درباره محیط طبیعی: ساترلند در جنب محیط طبیعی که بنابر یک سنت قدیمی رابطه آن با جرم مورد تردید نبوده به نقش مسلم محیط امور انتفاعی بازرگانی و صنعتی و مالی پرداخته و نحوه تاثیر آنها را در پدید آوردن و توسعه تبهکاران یقه سفید «برسی» نموده است و نقش محیط طبیعی را ضعیف و بی اثر می شمارد. ساترلند در فصل ششم کتاب «اصول جرم شناسی» تحت عنوان «عوامل طبیعی و معرفت النفسی تبهکاری» می نویسد: از مدتها پیش کوشیدند تا اثر عوامل طبیعی را در رفتار جنایی کشف نمایند و بین طبیعت و جرم رابطه علیت بیابند. این نکته را ثابت کرده اند که جرائم علیه مالکیت در فصل زمستان بیشتر از فصل دیگر است و جرائم علیه اشخاص در تابستان. و بر همین اساس هر قدر که از خط استوا دورتر می شویم جرائم علیه اشخاص تقلیل می یابد و جرائم علیه اموال

^۱ - Gre enbers,s.and Rohe ,w.(1984)Neighborhood Design and crime APA journah ,vol.50:10

^۲ - مجله حقوقی دادگستری، شماره: ۴۵، زمستان ۱۳۸۲ صفحه ۴۵

^۳ -حمید،دهقان،.تاثیر زمان و مکان بر قوانین جزایی اسلام. انتشارات مدین، ۱۳۷۶، چاپ اول ص ۲۲۵ - ۲۲۴

افزایش می یابد و همچنین ثابت کرده اند که نرخ بزهکاری با فشار جوی و جهت باد تغییر می یابد، محققان دیگر گزارش داده اند که بعضی جرائم در کشورهای کوهستانی فراوان و در کشورهای جلگه ای نادر است و یا در مناطق ساحلی فراوان است و در مناطق داخلی نادر.^۱ مقایسه شهر و روستا در میزان ارتکاب جرم: شهرها و دیگر مناطق شهری قابلیت میزان جرائم بیشتری نسبت به مناطق روستایی دارند در سال ۱۹۹۳، فقط در رابطه با قربانی جرم شدن در خانه میزان جرائم در مناطق شهری به تنهایی ۲۲۲ نفر به ازای هر هزار نفر و در مناطق روستایی ۱۳۳ نفر به ازای هر هزار نفر بوده است. در بررسی آمار سرقت در سال ۸۵ در شهر شیراز مشاهده می شود از ۶۱۴۶ فقره از انواع جرم ۴۳۴ فقره سرقت اماکن و از این رقم تعداد ۱۷۰ فقره سرقت مغازه بوقوع پیوسته است. ۱۴۸ فقره سرقت مسلحانه و ۴۷۶ فقره سرقت به عنف نیز شامل آمار فوق می باشد.^۱ نظریه انتقال فرهنگی در محله های جرم خیز: مطالعه شاو و مک کی در شهر شیکاگو نشان داد که بزهکاری جوانان در مناطق خاصی از شهر متمرکز است و علی رغم تغییر ترکیب جمعیت نوع و میزان جرائم پایدار است. کلو وارد و اوایلین ارتباط میان بزهکاران با سابقه و مبتدی های جوان را بسیار مهم می داند. بزرگسالان جوانان مستعد را برای همکاری انتخاب می کنند. بزهکاران موفق به خوبی قابل مشاهده هستند و الگوی جوانان مشتاق می شوند. الگوهای موفق جامعه بهنجار از محیط آنها دور هستند و کمتر به چشم می آیند. جوانان با بزهکاران بزرگ سالی ارتباط پایدار و نزدیکی دارند و ارزشها و مهارتهای آنان را می آموزند. جایی که این ارتباط نیست، جوانان کمترین راهها را برای حل مسائل خود بر می گزینند.^۲

^۱ مهدی، کی. نیا ص ۴۷۸

^۱ -علی اکبر، قهرمانی. مسعود، کوه آرا. بررسی عوامل انتظامی موثر بر سرقت اماکن تجاری (مغازه) شهر شیراز - فصل

نامه مطالعات پیشگیری از جرم، سال دوم، شماره سوم، تابستان ۱۳۸۶ ص ۱۶۶-۱۶۵

^۲: جعفر، سخاوت. جامعه شناسی انحرافات اجتماعی. چاپ هشتم، ۱۳۸۱ انتشارات دانشگاه پیام نور، ص ۶۱ و ۶۲

تأثیر مسکن در بزهکاری: مسکن خانوادگی نمودار سطح اجتماعی و اقتصادی والدین است که در حد وسیعی به محیط اکولوژیک اجتناب ناپذیر مربوط است^۱

افراد با انتخاب محل جغرافیایی مسکن خود، اطرافیان اجتماعی کانون خانواده خود را در هیأت اجتماع نیز تعیین می کنند و موقعیت کانون خانوادگی به نوبه خود در حد وسیعی به برخورد کودک با انواع الگوها و سرمشقهای رفتار دامن زده و از این رهگذر اثرات خود باید در تکوین شخصیت این موجودات نقش پذیر از خود به یادگار می گذرد: ص ۲۲۶

بخش سوم: مکانهای پر ازدحام و ارتکاب جرم

میزان جرائم شهری با درجه توسعه شهری مرتبط است. به موازات افزایش جمعیت شهری میزان جرائم افزایش می یابد. همچنین تحقیقات ثابت نموده است که نقاط پر ازدحام نسبت به نقاط آرام شهری جرم زایی بیشتری دارند.^۱

نظریه گابریل تارد (نظریه تقلید): تارد عنوان کرده است که «ما بواسطه تقلید است که مرتکب قتل می شویم یا دست به ارتکاب قتل می زنیم» در گذشته اشراف و نجیب زاده گان برای حفظ شرافت خود و پایداری احترامشان در طبقه اجتماعی خود با یکدیگر دونل می کردند. بواسطه تقلید از یک جیب بر حرفه ای است که افراد دست به کیف زنی و سرقت می کنند در کتاب «نظریه تقلید» عنوان شده است که بعد از معرفی نمونه اول که مورد توجه اکثر افراد قرار بگیرد. شیوه های جدید ارتکاب اعمال مجرمانه گسترش پیدا می کند. ^۱تعریف تقلید در کتاب مذکور اینگونه عنوان شده است که عبارت از «شبهت شیوه های رفتاری بزهکاران یک منطقه مشترک در یک زمان مشترک» است بزهکار همیشه از یک نفر تقلید می کند، حتی هنگامیکه به نظر می رسد شیوه جدیدی را ابداع کرده است. تارد ادامه می

^۱ - Pinatel :our .cit .p.۳۷۰

^۱ - شهر نشینی و روند افزایش جرائم، مجله شهرداری، سال چهارم، شماره ۴۱ (۱۳۸۱: ۲۷-۲۴) به نقل از بهرام بیات و دیگران (پیش گیری از جرم) معاونت اجتماعی نیروی انتظامی - اداره کل مطالعات اجتماعی چاپ اول ۱۳۸۷ ص ۹۵

^۱ - موریس کسن، اصول جرم شناسی، مترجم میر روح الله صدیق، نشر دادگستر، چاپ اول، ۱۳۸۵ ص ۹۲

دهد، تقلید از بالا به پایین یعنی از اشخاص بالا دست و ارشد به افراد زیر دست و پائین تر اشاعه پیدا می‌کنند. اینگونه است که تحول و تکامل بزهکاری، فرایندهای ارتکاب جرم و ظواهر آن، انواع و توزیع جغرافیایی آن توجیه پذیر می‌شود.^۲

محیط در ارتکاب جرم: جفری و نیومن مطالعات اولیه شان را بر روی مناطقی انجام دادند که میزان بالای جرائم در آنها گزارش شده بود (بست، ۱۳۷۹: ۹۷). در پی این مطالعات آنها به این نتیجه رسیدند که از طریق استفاده بهینه از محیط و طراحی آن می‌توان میزان جرائم را کاهش داد.^۳

آپارتمان نشینی و جرم: نتیجه تحقیقاتی که در سال‌های اخیر بعمل آمده، نشان می‌دهد زندگی در طبقات بالای ساختمانهای در ارتکاب جرائم و خشونت بسیار موثر است. کسانی که در طبقات بالاتر آپارتمانها ساکن هستند کمتر احساس امنیت می‌کنند و همین امر آنان را مضطرب می‌نماید و در معرض ارتکاب خشونت قرار می‌دهد. بویژه اینکه امروزه به دلیل کمبود فضای زندگی، هیچ کس قادر نیست آزادانه از زمان خود استفاده نماید به همین دلیل امکان ازدیاد عصبانیت و جرائم خشونت آمیز روبه افزایش می‌باشد.^۱

رابطه مسکن و جرم: در جهان مدت مدیدی است که این موضوع که مسکن نامناسب و محلات فقیر نشین ارتباطی تنگاتنگ با جرم دارند مورد پذیرش قرار گرفته است.

به عنوان مثال مسکن پر جمعیت و نیز فراهم شدن فرصتهای بیشتر برای یادگیری عینی جرم توأم با کاهش فضاها و قلمروهای شخصی است که این امر به معنای حریم خصوصی کمتر،

^۲ - همان - ص ۹۳

^۳ - بهرام بیات، جعفر شرافتی پور، نرگس عبدی، پیشگیری از جرم با تکیه بر رویکرد و اجتماع (پیش گیری اجتماعی از جرم)، معاونت اجتماعی نیروی انتظامی، اداره کل مطالعات اجتماعی، چاپ اول، ۱۳۸۷، ص ۶۵

^۱ بهرام بیات و دیگران ۹۷

مزاحمت و تجاوز بیشتر و تهدیدهای بیشتری نسبت به قلمرو اختصاصی مورد نیاز فرد است که همه و همه از عوامل برانگیزنده بالقوه جرم هستند.^۲

بعقیده دانشمندانی چون بوشرون و استانیو و دیگر اندیشمندان در حوزه جرم شناسی شهری ثابت شده که محیط زندگی خصوصاً نوع مسکن تاثیر بسزایی در روند جرم و جنایت و بزهکاری دارد. رشد شهر نشینی و جرم پرفسور لثوته در اثر (باج خور) ویژگی های تبهکاری شهری در افزایش جمعیت و افزایش تبهکاری شهری در افزایش جمعیت و افزایش تبهکاری می کند و چنین نتیجه می گیرد که نرخ تبهکاری با افزایش شهرها افزایش می یابد بدون آنکه افزایش تابع قاعده ای باشد^۱ تاثیر مکانهای گرم یا سرد در ارتکاب جرم : فری محقق ایتالیایی معتقد است که آب و هوای هر منطقه در تشکیلات و طرز زندگی آن ناحیه موثر است از نظر او در تابستان که روزها طولانی است و اشخاص ساعت بیشتری را در خارج از منزل می گذرانند و برخوردهای اجتماعی زیادتری دارند ، جرائمی از قبیل ضرب و جرح و قتل بیش از سایر فصول اتفاق می افتد در حالیکه در زمستان شبها درازتر است و مجرمان با استفاده از این فرصت بیشتر مرتکب جرم سرقت می شود^۲ . دو گریف جرم شناس بلژیکی نیز معتقد است که قتل ، عمل منافی عفت ... ، در اوایل تابستان بیش از سایر فصول بوقوع می پیوندند . جرم شناسان آمریکایی هم محیط جغرافیایی را در بروز جرائم می پذیرند و آب و هوا خصوصاً رطوبت و فشار هوا را در ارتکاب انواع جرائم موثر می دانند و معتقدند وقتی فشار هوا کم می شود ، جرائم خشونت آمیز افزایش می یابند . برعکس وقتی رطوبت هوا زیادتر می گردد جرائم یا خشونت نیز کمتر اتفاق می افتد .^۳ کتله و گری در زمینه مطالعات جغرافیایی

^۲ - علی حسین، نجفی ابرند آبادی . پیشگیری از بزهکاری و پلیس محلی . مجله تحقیقات حقوقی ، شماره ۲۶ و ۲۵ - ۱۳۷۸ - ص ۱۸۳

^۱ - بهرام ، بیات و دیگران ص ۹۷

^۲ - محمد ، مسگرانی طبقه . رساله تحقیقاتی سیاستهای شهری موثر در پیش گیری از جرائم تهران . دانشگاه شهید بهشتی

، ۱۳۷۷ ، ۹۳ - ۸۷

^۳ - بهرام ، بیات . و دیگران پیشگیری از جرم با تکیه بر رویکرد اجتماع محور (پیشگیری اجتماع از جرم) ص ۹۳

جرم در سال ۱۸۳۳ با بررسی پنج ناحیه فرانسه به این نتیجه رسیده اند که جرائم علیه اشخاص در نواحی جنوب و در فصل گرم بیشتر اتفاق می افتند و جرائم علیه اموال نیز و در فصل سرما زیادتر است.^۱ تراکم جمعیت و ارتکاب جرم: در سال ۱۹۳۵ را سن با بررسی آمارهای قضایی انگلستان و ولز نتیجه گرفت که تراکم جمعیت یکی از عوامل اصلی افزایش جنایات می باشد.^۲ تراکم جمعیت و جرم: مناطق درون شهری که شریط مطلوبی ندارند و برای تجمع مهاجران تازه وارد مناسب هستند به همراه زاغه های اطراف شهر که دارای تراکم بسیار بالایی هستند به عنوان مکانهایی با بیشترین میزان جرائم و بزهکاری شناخته شده اند. جرائم خشونت بار اغلب در مناطقی که ویژگی های مانند مناطق درون شهر دارند دیده می شوند.^۳

معمولاً محله های پر جمعیت شهرها بعلا کعبود امکانات اقتصادی، اجتماعی و .. انحرافات بیشتری دارند در شهر به سبب وجود مکانهای گوناگون

جرائم گوناگونی اتفاق می افتد. در محیطهای کوچکی مثل خیابانها، ایستگاههای راه آهن و ... به سبب وجود فرصتها و زمینه های مساعد میزان حمله، دست برد، کیف زنی و ... بسیار بالاست.^۴

تراکم جمعیت و جرم: در سال ۱۹۳۵ راسن با بررسی آمارهای قضایی انگلستان و ولز نتیجه گرفت که تراکم جمعیت یکی از عوامل اصلی افزایش و جنایت می باشد. تقریباً از دهه ۱۹۷۰ میلادی و به دلیل رشد سریع و شتابان جمعیت شهری در اکثر کشورهای جهان و افزایش بی رویه ناهنجاری های اجتماعی در این شهرها توجه ویژه ای به بررسی های جغرافیایی شهری بوجود آمد.^۱ در ایران روند شهر نشینی از ۵۲/۳ درصد رشد در سال ۱۳۶۵ به ۶۴/۸۵ درصد در

^۱ - بهرام بیات و دیگران ص ۹۴

^۲ : بهرام بیات و دیگران ص ۹۴

^۳ بهرام بیات دیگران ص ۹۵-۹۴

^۴ - بهرام بیات دیگران

سال ۱۳۸۰ رسیده است. آمارها نشانگر رشد جمعیت شهری ۷۴ درصدی در سال ۱۴۰۰ می باشد. این آمارها گویای افزایش رشد جمعیت در ایران است که یکی از اثرات آن طبعاً افزایش چشمگیر نرخ رشد جمعیت شهری و افزایش مسائل و آسیب های اجتماعی و جلوگیری از روند روبه رشد جرائم می باشد.^۱ بررسی های متکی بر روش علمی و مبتنی بر اصول و روشهای آماری پیرامون محیط جغرافیایی و جرم برای اولین بار در نیمه اول قرن نوزدهم بوسیله کتله و گری صورت گرفته است. برخی منابع کتله را پدر آمار جنایی و از جمله پایه گذاران مکتب جغرافیایی جنایت معرفی نموده اند و گفته می شود که تحقیقات وی موجب گردیده تا جرم به عنوان یک پدیده اجتماعی تابع دو متغیر زمان و مکان شناخته شود. تقریباً از دهه ۱۹۷۰ میلادی و به دلیل رشد سریع و شتابان جمعیت شهری در اکثر کشورهای جهان و افزایش بی رویه ناهنجاری های اجتماعی در این شهرها توجه ویژه ای به بررسی های جغرافیایی جرائم شهری بوجود آمد.^۲ در میان شهرهای ایران، شهر تهران به دلیل شرایط گوناگون خاص فضایی و جغرافیایی دارای بالاترین آمار جرم در کشور است. از بین زندانیان کشور که در نقاط شهری مرتکب جرم و دستگیری شده اند، تعداد ۱۱/۷۳ درصد آنها کسانی هستند که در شهر تهران مرتکب یک عمل مجرمانه شده اند. براساس یک سری دیگر از اطلاعات در مقام مقایسه بین زندانیان کشور ایران به تفکیک استان بیش از $\frac{1}{5}$ (۲/۶ درصد) زندانیان کل کشور در استان تهران محبوس بوده اند (سازمان زندانها، ۱۳۷۵: ۱۶)^۱

زندگی شهری دارای ویژگی هایی است که نمی توان آن ویژگی ها را در محیط غیر شهری یافت و نمی توان ایده ای برای تغییر آن ویژگی ها ارائه داد. شهر نشینی منجر به تضعیف کنترل های اجتماعی به طور خاص از سوی نزدیکان و وابستگان و مداخله همسایگان در

۱- بهرام بیات و دیگران، پیشگیری از جرم با تکیه بر رویکرد اجتماع محور (پیشگیری اجتماع از جرم) ص ۹۲

۲- بهرام بیات و دیگران، پیشگیری از جرم با تکیه بر رویکرد اجتماع محور (پیشگیری اجتماع از جرم) ص ۹۳

-Anseline, IUC (2000) Spatial analysis of crime, national institute justice (NI) from the word wid web: <http://www.nis.com>³

۱- بهرام بیات و دیگران، پیشگیری اجتماعی از جرم با تکیه بر رویکرد اجتماع محور (پیشگیری اجتماع از جرم) ص ۹۴

نزاعهای جمعی و جرایم علیه اموال و اشخاص می‌گردد، علت این امر ضعف در زیر ساختمانهای اجتماعی، ناآشنایی مردم با همدیگر و ترس از آثار نامطلوب دخالت در پیشگیری است^۱

انتخاب مکان ارتکاب جرم: سارقان و بزهکاران برای اهداف بزهکارانه خود مناطقی را بر می‌گزینند که ورود و خروج به آنها آسان باشد و راه فرار سریع داشته باشد. برای مثال مطالعات نشان می‌دهد، بیشترین میزان بزهکاری در مناطقی رخ می‌دهد که پارکینگ خودرو نزدیک مجمع‌های مسکونی است چرا که در این محدوده بزهکاران به راحتی می‌توانند از محل فرار کنند و به آسانی و بدون اینکه دیده شود از پارکینگ وارد منازل بشوند.

به خانه‌هایی که در کوچه‌های بن بست قرار دارند و دارای میزان دسترسی محدودی هستند میزان ورودی کمتر است، بلعکس به خانه‌هایی که در تقاطع‌ها قرار گرفته‌اند و دارای دست‌رسی آسانی هستند خسارت زیادی وارد می‌شود به عنوان مثال خانه‌هایی که در حاشیه محله‌ها قرار دارند به نسبت خانه‌هایی که در داخل و در مرکز محله قرار دارند بیشتر مورد تهدید و بزه دیدگی هستند.^۱

^۱ - سوزان، جیسون. پل آر، ویلسون. طراحی محیطی جرم‌ستیز، ترجمه محسن کلاتتری و ابوذر، سلامی پیرای. دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا، ۱۳۸۷، ص ۵۹

بازتاب اندیشه‌های پیش‌گیری اجتماع‌مدار بر پایه پیش‌گیری محیطی به پیدایش نظریه‌هایی در جرم‌شناسی انجامیده است که طرح معماری را در میزان ارتکاب جرم موثر می‌شمارند.

^۱ مرکز مطبوعات قوه قضائیه، پیشگیری از نوع جرم (تبیین بند ۱۵ اصل ۱۵۶. ق. ۱).

^۱ - سوزان، جیسون. پل آر، ویلسون. طراحی محیطی جرم‌ستیز، ترجمه محسن کلاتتری و ابوذر، سلامی پیرای. دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا، ۱۳۸۷، ص ۵۹

در باور این نظریه پردازان نبودن فضای دفاع پذیردر معماری ممکن است به گسترش بزهکاری بیانجامد. برعکس فضاهایی از ساختمانها و محوطه آنها که افزایش حس مالکیت را موجب می شود و ساکنان آن می توانند از آن مراقبت کنند، کاهش بزهکاری را به همراه دارند^۲

کیفر به طور کلی و مجازات زندان به طور خاص از جمله ابزارهای پیش گیری واکنشی به شمار می روند که برای بازسازی بزهکاران و همونوا کردن آنها با قواعد اجتماعی مورد استفاده قرار می گیرد^۳

کته و گری در زمینه مطالعات جغرافیایی جرم در سال ۱۸۳۳ با بررسی پنج ناحیه فرانسه به این نتیجه رسیده اند که جرائم علیه اشخاص در نواحی جنوب و در فصل گرم بیشتر اتفاق می افتند و جرائم علیه اموال نیز و در فصل سرما زیادتر است. (اصغری زمانی، ۱۳۸۳)

در سال ۱۹۳۵ را سن با بررسی آمارهای قضایی انگلستان و ولز نتیجه گرفت که تراکم جمعیت یکی از عوامل اصلی افزایش جنایات می باشد. (بیات، ۱۳۸۷)

جفری و نیومن مطالعات اولیه شان را بر روی مناطقی انجام دادند که میزان بالای جرائم در آنها گزارش شده بود (بست، ۱۳۷۹: ۹۷). در پی این مطالعات آنها به این نتیجه رسیدند که از طریق استفاده بهینه از محیط و طراحی آن می توان میزان جرائم را کاهش داد. (صدیق، ۱۳۸۵) کشورهای توسعه یافته اگر چه در زمینه فقر و بیکاری و جهل توانسته اند به پیشرفتهای خوبی نائل شوند، اما در زمینه بزهکاری، حرکت ها بسیار کند بوده است.

برای مثال در کشور فرانسه طی بیست سال از سال ۱۹۶۳ تا ۱۹۸۴ میلادی جرم و جنایت پنج برابر افزایش یافته است نتیجه یک تحقیق که پیرامون قتل و جنایت در ۲۹ شهر بزرگ جهان اعلام شده ۸ شهر از ۱۲ شهر جهان که بیشترین قتل ها در آن صورت می گیرند در آمریکا

^۲ مجله حقوقی دادگستری، شماره ۴۹ و ۴۸ پاییز و زمستان ۱۳۸۳ صاحب امتیاز قوه قضائیه - تهران ص ۱۵۶-۱۵۵

^۳ همان صفحه ۲۱۸

معرفی شده اند. مطالعه شاو و مک کی در شهر شیکاگو نشان داد که بزهکاری جوانان در مناطق خاصی از شهر متمرکز است و علی رغم تغییر ترکیب جمعیت نوع و میزان جرائم پایدار است. کلو وارد و اوهلین ارتباط میان بزهکاران با سابقه و مبتدی های جوان را بسیار مهم می داند. بزرگسالان جوانان مستعد را برای همکاری انتخاب می کنند. بزهکاران موفق به خوبی قابل مشاهده هستند و الگوی جوانان مشتاق می شوند. الگوهای موفق جامعه بهنجار از محیط آنها دور هستند و کمتر به چشم می آیند. جوانان با بزهکاران بزرگ سالی ارتباط پایدار و نزدیکی دارند و ارزشها و مهارتهای آنان را می آموزند. جایی که این ارتباط نیست، جوانان کمترین راهها را برای حل مسائل خود بر می گزینند. (سخاوت، ۱۳۸۲)

روزنامه ایتالیا، به استناد تحقیقات جدید وزارت کشور انگلیس یادآور شده است که در اروپا خطرناک ترین شهر به لحاظ قتل و جنایت مسکو پایتخت روسیه است که در آن به ازای هر یکصد هزار تن ۱۸/۱ مورد قتل به وقوع می پیوندد پس از مسکو نیز شهرهای هلسینکی با ۱۲/۵، لیسبون با ۹/۷، آمستردام با ۷/۷، بلفاست با ۴/۴، ژنو با ۴/۲، کپنهاگ با ۴، برلین با ۳/۸، پاریس با ۳/۳ استکهلم با ۳، پراگ با ۲/۹، بوداپست با ۲/۸، اوینبورگ با ۲/۴، لندن و اسلوبا ۲/۱ مورد قتل در ازای هر یکصد هزار نفر در مراتب بعدی قرار دارند. (بیات، ۱۳۸۷)

نتایج یک برنامه پیشگیری بزهکاری از سال ۱۹۷۳ تا ۱۹۷۶ در محله اسیلام هیل واقع در هارد فورد با میزان بزهکاری بالا نشان داد، تغییر طراحی محیط و حمایت های بیشتر پلیس در این محل سبب شد تا سرقت و نا امنی حاصل از این جرائم کاهش یابد و روند رو به افزایش کیفی قاپی نیز متوقف شود. طراحی این برنامه به گونه ای بود که سبب افزایش نظارت شد. منطقه را برای ساکنان جذاب نمود و احساسات مردم را برای مبارزه با بزهکاری تحریک کرد. سه تغییر عمده در طراحی کالبدی محله اسیلام هیل به شرح ذیل انجام گرفت:

از عبور و مرور اضافی و بی مورد موتور سواران از بیرون محله به داخل و به کوچه های بن بست جلوگیری و این عبور و مرورها به مسیر جدیدی منتقل شد. به این ترتیب واحدهای همسایگی بهتر مشخص گردید. ساکنان نیز ترغیب شدند از حصار و نرده استفاده نمایند و برای

ارتقاء حس قلمرو گرایی و تحت کنترل در آوردن ناحیه، ساکنان تشویق شدند در منطقه بیشتر به گشت و گذار بپردازند. و از عبور و مرور عابران غیر ساکن در محل چندان استقبال نشد.

ارزیابی برنامه حاکی است در کاهش اساسی بزهکاری، و افزایش ایمنی در این محله سه عامل بسیار تأثیر داشته است تغییر در طراحی کالبدی، فعالیت های بیشتر پلیس و احساس مسئولیت بیشتر جامعه در مقابل جرم. اما در این میان نقش عامل تغییر طراحی کالبدی، برای اجرائی شدن سایر راهبردهای پیشگیری بزهکاری مهمتر بوده است. به نظر می رسد محیط کالبدی که سبب افزایش کنترل های غیر رسمی ساکنان با استفاده از فضای واحدهای همسایگی و نظارت اهل محل بر مساکن همسایگان گردد کلید اصلی کاهش بزهکاری است (فاولر، ۱۹۷۹)

محققان علل فراوانی جرم در یک منطقه را به مشخصات خاص آن منطقه نظیر نبودن وسایل کافی برای بازی جوانان، وجود خانه های محقر و کوچک، یا بی علائقی ساکنان برای دخالت در کارهای اجتماعی که به سود منطقه است، ذکر می کنند. (مهاجران، ۱۳۸۶) نرخ سریع رشد جمعیت شهری توانایی دولت ها را در تأمین خدمات اولیه از یک طرف و جلوگیری از معضلات و آسیب های اجتماعی از طرف محدود می سازد. اغلب ناتوانی دولت ها منجر به بروز مسائل و مشکلات گوناگونی مانند فقر، بیکاری، بی سرپناهی، آلودگی محیط زیست، خشونت، جنایت و جرم شده است. در این روند آنچه به صورت یک حقیقت ناخوشایند در محیط شهری رخ می نماید گسترش بیش از پیش جرم و جنایت است. اگر ما به این واقعیت اجتماعی اشاره کنیم که بزهکاری، فقر، و بیکاری، بلایایی هستند که گریبان جوامع را گرفته اند. بزهکاری شخصی بالأخص نوع خشونت آمیز آن امروز تأثیر منفی در توسعه انسانی و اقتصادی و اجتماعی داشته است. به طوریکه دولت ها را به چاره اندیشی فرا خوانده است. (مهاجران، ۱۳۸۶)

منابع و مآخذ

۱. بهرام بیات ، جعفر شرافتی پور ، نرگس عبدی ، پیشگیری از جرم با تکیه بر رویکرد و اجتماع (پیش گیری اجتماعی از جرم) ، معاونت اجتماعی نیروی انتظامی ، اداره کل مطالعات اجتماعی ، چاپ اول
۲. روح الله، الموسوی الخمینی. (امام خمینی). مناسک حج. چاپ پنجم، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی
۳. مجله الحقوق .چاپ اسکندریه، سال پنجم شماره :۱۹۵۱ صفحه ۱ و همچنین ر-ک- به ناصر، کاتوزیان . مقدمه علم حقوق. چاپ دوازدهم
۴. ابراهیم، پاد. حقوق جزای اختصاصی. دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، جلد اول ۵۰-۱۳۴۹
۵. عباس، زراعت. شرح قانون مجازات اسلامی. تهران: نشر فیض ،۱۳۷۷، جلد اول
۶. پرویز، پیران. جامعه شناسی مصایب جمعی و نقش آن در مدیریت بحران ناشی از حادثه. فصلنامه رفاه اجتماعی. شماره ۱۱ سال ۱۳۸۲
۷. شهید اول الروضه البهیة فی اللمعة الدمشقیة. چاپ سوم، قم، مؤسسه اسماعیلیان. ۱۳۷۵
۸. ابوالقاسم، گرجی .حقوق جزای اسلامی. نشریه حقوق تطبیقی-شماره ۶، سال ۱۳۵۸
۹. سوزان جیسون ، پل آر، ویلسون . طراحی محیطی جرم ستیز .ترجمه محسن کلانتری و ابوذر سلامی بیرامی. دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا، ۱۳۸۷
۱۰. بهرام، بیات. جعفر، شرافتی پور، نرگس ،عبدی، پیشگیری از جرم با تکیه بر رویکرد اجتماع محور (پیشگیری اجتماعی از جرم) ، معاونت اجتماعی نیروی انتظامی -اداره کل مطالعات اجتماعی، چاپ اول ۱۳۸۷

۱۱. بروس کوئن ، مبانی جامعه شناسی ، ترجمه غلامعباس توسلی ، رضا فاضل ، تهران ، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت) . ۱۳۸۱ ، چاپ ۱۳
۱۲. جعفر سخاوت ، جامعه شناسی انحرافات اجتماعی ، چاپ نهم ، انتشارات دانشگاه پیام نور
۱۳. بهرام بیات و دیگران ، پیشگیری از جرم با تکیه بر رویکرد اجتماع محور (پیشگیری اجتماعی از جرم) معاونت اجتماعی نیروی انتظامی ، اداره کل مطالعات اجتماعی ، چاپ اول ۱۳۸۷
۱۴. جعفر، سخاوت. جامعه شناسی انحرافات اجتماعی . چاپ هشتم ، ۱۳۸۱ انتشارات دانشگاه پیام نور
۱۵. شهر نشینی و روند افزایش جرائم ، مجله شهرداری ، سال چهارم ، شماره ۴۱ (۱۳۸۱) : ۲۷-۲۴) به نقل از بهرام بیات و دیگران (پیش گیری از جرم) معاونت اجتماعی نیروی انتظامی - اداره کل مطالعات اجتماعی چاپ اول ۱۳۸۷
۱۶. محسن ، کلانتری . مهدی ، توکلی . شناسایی کانونهای جرم خیز شهری . فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم سال دوم ، شماره دوم بهار ۱۳۸۶

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پروہشکاه علوم انسانی ومطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی